

Резворович Кристина Русланівна, завідувач
кафедри цивільного права та процесу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

АСПЕКТИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ВИКРИВАЧА

Важливим аспектом повноцінної правової охорони прав та інтересів людини є наявність дієвих законних механізмів, якими всебічно гарантується її особиста безпека і свобода в суспільстві. Саме тому, в ст. 3 Конституції України проголошується, що людина її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. За такого підходу правова охорона прав та інтересів будь-кого з учасників суспільних відносин, у тому числі й фізичних осіб у статусі «викривача», об'єктивно не може обмежуватися лише публічно-правовим регулюванням. Оскільки, у такому випадку значно звужується обсяг їх правового захисту. Повноцінного характеру цей захист набуває за умови застосування комплексного правового підходу, при якому не відкидається можливість задіяння приватно-правової охорони й, зокрема, цивільно- правового регулювання до згаданого різновиду суспільних відносин. Тож розглянемо далі у чому може полягати цивільно-правова охорона прав та інтересів викривача.

По-перше, необхідно визначитися з науковою термінологією, яку будемо використовувати, а саме, з'ясувати поняття терміну «викривач». Відповідно до ч. 1 ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції», від 14 жовтня 2014 року, особа, яка надає допомогу в запобіганні і протидії корупції (викривач), - це особа, яка за наявності обґрунтованого переконання, що інформація є достовірною, повідомляє про порушення вимог цього Закону іншою особою. На наш погляд, таке визначення є дещо некоректним, оскільки вживання терміну «особа» може призводити до неправильної уяви, що викривачами також можуть бути юридичні особи. Враховуючи інші ознаки даного легітимного визначення не можна погодитися, що викривач, яким нібито може бути юридична особа - може мати «обґрунтоване переконання», що інформація, якою він володіє є достовірною. Юридична особа не може мати ніякого переконання, оскільки вона не має свідомості як у людини, а є «штучним» юридичним утворенням, породженням законодавчої техніки, спеціально створеним - суб'єктом публічного або приватного права (ч. 2 ст. 81 ЦК України).

Крім того, якщо проаналізувати норми Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», від 23.12.1993 року, в якому визначаються конкретні організаційно-технічні та інші заходи, що можуть використовуватися під час захисту викривачів, можна помітити, що всі названі заходи стосуються гарантій безпеки людини, яка може набути правового статусу викривача. Так, відповідно до ст. 7 заходами забезпечення безпеки є:

- а) особиста охорона, охорона житла і майна;
- б) видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку;
- в) використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження;
- г) заміна документів та зміна зовнішності;
- д) зміна місця роботи або навчання;
- е) переселення в інше місце проживання;
- ж) поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення;
- з) забезпечення конфіденційності відомостей про особу;
- и) закритий судовий розгляд.

У ч. 2 цієї ж статті зазначається, що з урахуванням характеру і ступеня небезпеки для життя, здоров'я, житла та майна осіб, взятих під захист, можуть здійснюватися й інші заходи безпеки. Як не складно помітити, усі перелічені заходи стосуються забезпечення безпеки виключно людини, а не взагалі, будь-яких осіб.

Таким чином, визначення викривача, яке дається в ч. 1 ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції», від 14.10.2014 року слід визнати науково некоректним, бо воно призводить до можливості

розширеного його тлумачення, у результаті якого можна дійти висновку, що викривачем може бути визнана юридична особа. Викривачем може бути визнана лише людина!

По-друге, необхідно також визначитися у чому може полягати цивільно-правова охорона прав та інтересів викривачів, оскільки в юридичній літературі, що присвячується висвітленню проблем правового захисту викривачів наголошується, що «закон повинен передбачати всеосяжні й доступні цивільно-правові засоби захисту та гарантії прав робітника для викривача, який постраждав від переслідування внаслідок розкриття ним суспільно важливої інформації. Засоби захисту мають включати право на компенсацію, у тому числі загальних збитків, штрафних збитків, судову заборону та інші досудові заборони, включаючи забезпечення попереднього захисту викривача» [1, с. 13].

За загальною думкою, що знайшла найбільше прихильників серед юристів-науковців і практиків, під правовою охороною слід розуміти наявне законодавче регулювання, яким охоплюються всі аспекти правового упорядкування певного виду суспільних відносин. Сюди включаються всі юридичні норми, що на рівні окремо взятої галузі права виконують функцію правового регулювання конкретного різновиду суспільних відносин, що становлять її предмет правового регулювання. За своїм обсягом правове регулювання суспільних відносин і, відповідно, їх правова охорона починається від моменту їх виникнення, здійснення, зміни та припинення, а також правового захисту. Таким чином, можна узагальнити, що суть правової охорони прав та інтересів учасників суспільних відносин зводиться до їх законодавчого регулювання, у результаті якого фактичні суспільні відносини набувають нормативно- упорядкованого характеру й правового змісту.

Як впливає зі змісту ст. 1 ЦК України цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. А отже, якщо брати до уваги об'єкт нашого юридичного аналізу - цивільно-правову охорону прав та інтересів викривача, можна ствердно заявити, що цивільно-правовому регулюванню, а значить, і правовій охороні, підпадають будь-які особисті немайнові та майнові цивільні відносини у яких прийматиме участь фізична особа, що має юридичний статус викривача.

Наприклад, це можуть бути особисті немайнові цивільні відносини, що пов'язані з необхідністю захисту його права на життя (ст. 281 ЦК України), оскільки викривач, як фізична особа має право захищати своє життя та здоров'я, від протиправних посягань будь- якими засобами, не забороненими законом. До таких правових засобів слід віднести не заборонені законом засоби самозахисту (ст. 19 ЦК України) або дії в стані необхідної оборони та крайньої необхідності (ст. 1171 ЦК України), підчас яких заподіяння шкоди

правопорушнику не відшкодовується (ст. 1169 ЦК України), якщо поведінка особи, яка захищається є правомірною.

Також, викривач, який зазнав посягання на нього самого або на належне йому майно, відповідно до ст. 289 ЦК України має право на особисту недоторканність. Відповідно до його юридичного змісту це право може виникати у викривача на підставі неправомірного заподіяння йому фізичного болю, завдання душевних страждань, переживань шляхом протиправного посягання на його тілесну недоторканість, а також завдання йому тілесної шкоди, у випадку реалізації погроз за надання відповідним правоохоронним органам інформації про корупційні діяння окремих посадових осіб.

У випадку посягання на об'єкти права власності, що належать викривачу, останній відповідно до ст. 321 ЦК України має право на усунення перешкод і обмежень, що в такому разі виникають, або на компенсацію завданих збитків, що виникли у результаті пошкодження його майна. З цього приводу в юридичній літературі по цивільному праву стверджується, що компенсація завданих збитків власнику або необхідність відновлення його порушеного права власності, можлива лише в межах охоронного правовідношення [2].

Будь-яка особиста немайнова (моральна) шкода (ст. 1167 ЦК України) та майнова шкода (ст. 1166 ЦК України), що може бути заподіяна викривачу іншими особами також підлягає відшкодуванню на загальних підставах відшкодування завданої шкоди (ст. 22, 23 ЦК України).

Звичайно нами було розглянуто не всі відомі засоби цивільно - правового захисту законних прав та інтересів викривача, які містяться в арсеналі цивільно-правової охорони суспільних відносин. Ми розглянули лише основні з них, які на наш погляд, є найбільш гострими та актуальними й, саме тому заслуговують найбільшої уваги. Сподіваємося, що все сказане виявиться певним поштовхом, щоб наявна проблема цивільно-правової охорони прав та інтересів викривачів була зрушена з місця.

На завершення цього короткого юридичного аналізу маємо зробити висновок, що права та інтереси викривача, який реалізує свої законні повноваження відповідно до антикорупційного законодавства України, крім заходів публічно-правової охорони та захисту потребують доповнення засобами цивільно-правової охорони суспільних відносин.

Список використаних джерел

1. Правовий захист викривачів / за заг. ред. О. В. Нестеренко, О. Ю. Шостко - Харків : Права людини, 2016. - 94 с.
2. Онопенко П. В. Охранительные обязательства / П. В. Онопенко, А. А. Пушкин, В. М. Самойленко // Бизнес Информ. - 1994. - № 14. - С. 13-14